

PROCES O MARTOLOZIMA 1477. GODINE U KOTORU

(prilog za kulturnu povijest oblasti hercega Vlatka
prije njezina konačnog pada pod turski jaram)

BUTORAC PAVAO

Uvod

Padom Bosne (1463) pod turski jaram dođe u pitanje i sloboda Hercegovine, koja je tursku gramzljivost osjetila već godine 1386. Nakon smrti Sandalja Hranića (1435), utjecajnog bosanskog velikaša, zavlada u oblasti, koja se oko godine 1454. prvi put javlja pod imenom Hercegovine, sinovac mu Stjepan Vukčić, najpoznatiji član dinastije Kosača. Hercegovina je obuhvatala zemlje od Lima i Morače pa do Neretve, Duvna i Livanjskog polja. Stjepan se god. 1448. proglasi hercegom od sv. Save. Ali posta turski vazal. Nakon pada Bosne prestaje hercegovo turkofilstvo, ali mu Turci zauzmu veći dio zemlje. Po njegovoj smrti (1466) ovladaju zemljom njegova tri sina. Najstariji Vladislav, na ušću Neretve, naginjao je Ugrima, srednji Vlatko, gospodar sjeverne strane kotorskog zaliva (Novi, Risan, sa sjedištem u Novome), Mlecima i Napulju oženivši se Margaritom Aragonskom, unukom napuljskog kralja Alfonsa, a najmlađi se Stjepan poturčio. Pošto je napuljski kralj Ferdinand rujna 1481. istjerao Turke iz Otranta, Ugarska i Napulj pošalju pomoć Novomu proti turskome vojvodi Ajazu. Ali potkraj siječnja 1482. Ugri predadu grad Turcima. Malo potom (u početku 1483.) domognu se Turci i Risna. Ivan Crnojević (1465—1490), zetski gospodar, osjetio je jače turski pritisak s jugoistoka padom Skadra u turske ruke (1479), pače izgubi i zemlju i skloni se u Italiju. No ponovo obnovi svoju vlast malo pred propast Vlatkove oblasti, no kao turski vazal. Konačnom likvidacijom Vlatkova područja zemlja Crnojevića poče da teško osjeća tursko susjedstvo i sa sjeverozapada.

Godine 1477. održao se u Kotoru proces o martolozima. Zanimiv je i poučan za socijalne odnose, kakvi su vladali u Vlatkovoju oblasti samih pet godina prije njezine konačne propasti. Zatim za točniju oznaku neznatnog Vlatkova područja, pa i za metode Turaka pri njihovom uspješnom prodiranju iz bosansko-hercegovačkih strana prama moru, kad se radilo, da se konačno likvidiraju ostaci ostataka i onako

malene Hercegovine. Ove se nasilne metode ne razlikuju od onih, koje su Turci zaveli kao sistem u svim zemljama i u svima krajevima, kojima su ovladali. Proces je poučan i za kulturne prilike u pograničnom mletačkom području kotorskog zaliva. Peraštani, inicijatori ovoga procesa, mletački su podanici, pa se zato proces i vodi u Kotoru, mletačkome gradu. Akti procesa osvjetljaju i sudsku proceduru u Kotoru, gdje se, radi gradske autonomije, sudilo po domaćem gradskom statutu. Većina je ovih statutskih odredaba donesena još prije mletačke ere (ova počimlje za Kotor g. 1420.), uglavnom u 14. vijeku.

Iz procesa izbija, da je komad Vlatkova područja, koje je obuhvatalo hercegnovski i risanski kraj sa središtem u Hercegnovome, dakle sjevernu stranu Boke Kotorske, bio toliko uzak, uprav kao neki pojas uz sjevernu stranu kotorskog zaliva, da Vlatkova vlast godine 1477. nije obuhvatala ni Zupce. Sjenica, na jugoistok Prijepolja, bila je još i prije turska. Po aktima ovoga procesa u Sjenici se susreće turski subaša. Pod tim imenom dolaze turski policijski činovnici, koji su živjeli po selima, a nijesu imali plate, pa im je mito i nasilje bilo dnevna hrana. Ali se i za bliske Zupce dade izvesti, da su bili turski. Iz akata ovoga procesa izbija, kako je neki vojvoda («vajvoda») Buzak, kapetan zubačkog zbora (*capitaneus conventus Subci*), pošao u potjeru za nekom četom Vlatkovih ljudi, koji su prolazili u pravcu na Risan; vojvodini ljudi uhvate jednoga od Vlatkovih podanika, koji je bio na straži, dok je vojvoda gonio onu Vlatkovu čeljad. Bio je to Radič Mladenović iz Strpa, primorskog seoca Vlatkove oblasti. Ovoga Radiča predadu vojvodini ljudi nekome Turčinu u ruke, pa tako dospije u ropstvo sjeničkoga subaše Skendera. Ovo je teško pretpostaviti, ako su Zupci bili Vlatkovi podanici. To tim manje, što ovome postupku kumuje sam kapetan njihova zbora, osim da se nije cio zubački zbor već bio podao Turcima na službu, onako kako im uopće u ovo doba poslužuju »martolozii«, kršćanski prebjezi iz neturskih krajeva, koji u turskoj službi traže pljačku i plijen nanoseći štete kršćanskom svijetu.

Naziv se »vojvoda« (zapravo »vajvoda«) susreće u ovom procesu samo za kapetana zbora Zubaca. Herceg se Vlatko stalno naslovljuje sa »*illustrissimus dux*«. Kod senjskih uskoka vojvode su zapovjednici pojedinih kumpanija, slično kao i kod Peraštana, gdje vojvoda nije pročelnik mjesnog skupa dvanaest originarnih bratstava, nego je samo vojnički zapovjednik u mjestu, pa na čelu svoje čete izvodi bojne pothvate, prema potrebi defenzivne ili ofenzivne, a u prvoj polovici 16. vijeka straži sa svojim ljudima na Grahovu čuvajući granicu od Turaka. Iz ovoga posljednjega podatka (u peraškom općinskom arhivu) dade se zaključiti, da Grahovo definitivnim padom susjedne Vlatkove oblasti g. 1482. (ili 1483.) nije bilo dirnuto, nego je ostalo, sva je prilika, izvan granica novog turskog područja, pače je, barem u vrijeme, iz koga potječe ta vijest, osjetilo i neku vrst mletačke zaštite.

Martolozii se u aktima procesa zovu ili jednostavno »martolozii« (*martholosi*, *martollosii*) ili »Vlasi martolosi« (*Vlessi martholosi*), a na jednom mjestu i »murlaki« (*murlachi de Subci*). Ovi su Vlasi kasnije, u 17. vijeku, obrnuli uloge. Pritisnuti turskom nevoljom, pomažu

mletačku stvar protiv Turaka. Oslanjaju se na moćne Peraštane i na njihova kapetana (načelnika), koji organizuje i nadzire na ime mletačkih vlasti pohode hajdučkih četa i njihovih harambaša u tursko zemljište. Iz pisama se popa Radula, vođe i zaštitnika Vlaha, iz polovine 17. vijeka¹ razabira, da se sav taj pogranični teritorij kraj Krivosija i Grahova smatrao za vlašku zemlju, pa se tako i zvao. U »vlašku zemlju« spadahu, osim drugih, ova sela i krajevi: Grahovo, Rudine, Dvrсно, Zaslav, Vilusi, Balosav, Crešnjevo, Ridani. Utjecaj se popa Radula protezao i na Banjane i na Nikšiće. Na teritoriju vlaške zemlje dodiruju se i vrlo često sukobljuju interesi mletačke republike i otomanske Porte kroz 17. i 18. vijek.

Iz sadržaja procesualnih akata izbijaju dvije sigurne činjenice: Prvo, Jurašin Mladienović iz Perasta sa još četvoricom Peraštana bio je ugrabljen od martoloza, turskih podanika, u doba Honorija Gabriela, kotorskog gradskog kneza i kapetana, otprilike god. 1476., i odveden sa drugovima najprije u Sjenicu, pa zatim u neko drugo mjesto, gdje su bili prodani. Neko je vrijeme bio držan u jednoj staji, kraj kuće jednoga martoloza, koja je bila napravljena od pruća. Za svoje je oslobođenje iz ropstva utrošio oko 40 dukata, pa mu je imovno stanje preteško nastradalo.

Drugo, Radič Mladienović iz Strpa (oblast hercega Vlatka) bio je zarobljen, dok je stražario, od ljudi vojvode Buzaka, kapetana zbora Zubaca, dok je ovaj išao sa svojim ljudima u potjeru za jednom četom ljudi hercega Vlatka, što se bijahu otisnuli prama Risnu. Dovedu ga u Sjenicu do turskog subaše Skandera. Ovaj ga, u strahu da ne bude oslobođen, povjeri na čuvanje Radivoju Raduloviću Sjeničaninu. Radivoj je s njime tako dobro postupao, da su sklopili kumstvo. Dogovore se, i kako bi se Radič riješio turskoga ropstva. On pisa u Strp svojoj ženi Stani, da dade subaši stariju kćer u zamjenu za njega. Radivoj odnese pismo u Jošicu, do Stefana Miloradovića. Kad je Stana dobila pismo, pozove nekoga Radonju iz Perasta, da joj ga pročita, i odmah se sa svoje dvije kćeri odveze lađom Miloradovićevom u Jošicu, na teritorij hercega Vlatka, do kuće istoga Miloradovića, kamo je bio stigao Radivoj s pismom i porukom, s njime se dogovori o svemu i preda mu stariju kćer, a on obeća, da će joj dovesti što prije muža, koji je međutim nakon odlaska Radivojeva noću sretno umakao iz Sjenice. Nato se Stefan Miloradović primi, da odvede stariju kćer Radičevu u Novi (Castrum novum, Kaštelnovi, Hercegnovi) i da ju tu u prisutnosti hercega Vlatka izruči. Tako Stefan utovari u svoju lađu teret žita i ukrca još i djevojku i Obrada Dobranovića od Maleševića iz Rudina (Obrad Dobranovich de Mallesevich de Rudine), slugu Radivojeva, a Radivoj zajaši konja i uz more prema Bijeloj. Kad to začuje Stjepko, zet Radmana Beloša, drukčije Šilopa, iz Perasta, i kovač Dabižin i drugi mnogi iz Perasta, odluče, da spase djevojku, da ne pođe u ropstvo, i otisnu se sa dvije lađe prema Bijeloj. Pred zoru stignu tamo, usidre lađe, i neki od njih iziđu na kopno. Kad im dođu u susret provodići djevojke, jedan na konju, a drugi u lađi sa Stefanom Milorado-

¹) Sr. svezak »XV Maggio MDCLIV« u peraškom opć. arhivu.

vićem i djevojkom, Peraštani ih zaskoče pod Bijelom i obojicu dovedu u Kotor u tamnicu i izmlate, a djevojku izruče majci.

Sad se u Kotoru povede proces, da li su ova dvojica uistinu martolozi ili nijesu, i da li su uopće ljudi zla života. Po samom priznanju Jurašina Mladienovića iz Perasta, ovaj je pokušao, da okrivi Radivoja, da ga je on bio zarobio, ne bi li se tako domogao one svote od 40 dukata, uložene u njegov lični otkup. Što u gornjoj dvorani palače, gdje su se vodile rasprave, a što u sobi za torturu (in camera torture) budu preslušani Radivoj i Obrad po gradskome knezu i kapetanu Zuanu Donadu (Gio. Donato), u prisutnosti Dabra de Bezantis, suca, i Ivana de Augustino, kancelara. Njima uspije da dokažu, da nijesu martolozi ni ljudi zla života. Sam Jurašin napokon prizna to, kad je knez i kapetan apelirao na njegov osjećaj u času, kad se zaprijetio, da će Sjeničanina podvrći torturi, ne bi li tako izbilo kakvo priznanje. Promašila je i Jurašinova oznaka o ličnim osebinama ovoga okrivljenika, koga je on tobož poznavao. Napokon priznadu i ostali Peraštani, da je Radivoj vodio djevojku u Sjenicu po njezinoj molbi. Na to knez i kapetan, sjedeći pod lužom na marini (gradskoj obali uz more², pred sucima i mnoštvom svijeta donese odrješujuću odluku za Radivoja i Obrada, pa ih vojnici milites, commilitones), koji su ih i pratili iz tamnica pred sud i natrag, puste iz uza.

Još i kasnije Peraštani dolaze u dodir sa Sjeničanima. Tako godine 1674, ugovori peraška općina sa nekoliko zidara iz Sjenice, da prešvode i popločaju kaštio sv. Krsta i odozgo u kaštelu načine pilastre, za 70 cekina i dva barila vina.³

Akti se ovoga procesa nalaze u arhivu okružnog suda u Kotoru, u svesku XVI (Gio. Donato), 360—367. Pisani su vrlo lošim latinskim jezikom; i stilizacija je ispod kritike. Na mnogim mjestima morao sam dodati interpunkcije, da se lakše shvati smisao teksta. Ima i nečitljivih mjesta, ne radi kratica, koje u tadašnjem pisanju uopće dominiraju, nego radi slaba pisanja i radi duga vremena. Na ovakvim sam mjestima ostavio u svojoj transkripciji prazninu, a rijetkogdje sam ju i sam ispunio (označeno zagradama).

Akti procesa

1477 die x Jullij

Comparuerunt coram domino Comite et Capitaneo veneratissimo Stiepcho gener Radmani Bellosc de Perasto et Dabisinus faber et allii multi de Perasto narrantes et exponentes quod cum venisset ad eorum nottitiam quam cuiusdam Radici Braichouich et Jurag Radici

²) »sedens sub logia marine«; na drugom mjestu istoga sveska, 487, spominje se (1477.), kako gradski knez i kapetan sudi »sub lobia nova marine«.

³) Per. opć. arh., Documenti scelti di storia perastina (1441—1796), f. 38.

Goichouich: quod ad domum cuiusdam Stephani Milloradouich de Josiza, districtualis Illustrissimi domini Vlattci, pervenissent duo martollosii ex hominibus malle conditionis, qui alias depredaverunt Radichium Mladienouich de Sterpo, districtualem dicti: Qui martollosii in presentia venerunt ad compositionem cum Stana uxore dicti Radici alias depredati hoc modo: quod ipsa Stana daret eis unam ex filiabus et quod ipsi darent Radichium eius virum sibi, et sic dicta Stana dedit eius mediocrem filliam Stephano Milloradovich, ut conducat eam dictis martollosiis, et ita ipse Stephanus conduxit eam praedictis, et dum ipse Stiepcho et Dabisinus et alii homines de Perasto hoc intellexissent, statuerunt inter se ire ad domum dicti Stephanij Milloradovich, ut redderent dictam puellam, quod ne iret in captivitatem, et sic immediate intrarunt in duabus barcosis et iverunt versus Biellam et ante quam applicarent ad locum Bielle, inter se dixerunt: nos non bene faciemus, si ibimus ad aliquem illorum ad capiendos istos, et sic remanserunt concordēs inter se, ut non irent, et sic ante auroram absconderunt barcosas apud terram et aliqui descenderunt in terram, et sic stando in ancora viderunt venire versus Biellam unum ex ipsis martollosijs supra equum et intra barcosam dictus Stefanus Milloradovich in qua erat dicta puella, et in ista cutta erat alter martollosius

ac intra pallea, et sic unum in mari alterum in terra ceperunt sub Biella et conduxerunt eos Catharum et punierunt eos ad carceres percussentes eos et ei perduxerunt puellam ad eius matrem.

die dicto

Radosavus Braichovich habitator Augustae constitutus coram praefacto M-co domino Comite in salla superiori palattij presentibus domino Dabre de Bezantis et domino Joanne de Augustino interrogatus dixit, quod dum hoc ipse Radosavus parasset terras percurrens moraretur uxori Stephani Milloradovich, quod est eius commater, et dum ibi staret, quidam Radivoij Radulloovich de Seniza, qui ibi erat cum Obrad famulo suo, accepit eum in ospitio et dixit: quis obstaret, si vellem ducere te mecum: et tunc Stephanus praedictus dixit ei: dimitte eum, quia ipse est meus compater, ego non dimitterem eum absolvendum, donec caput meum staret super me.

die X Jullii

Obrad Dobranovich de Mallesevich de Rudine, famulus ultradicti Radivoij, unus ex Vlessis martholosiis, pervectus per illos de Perasto ad Carceres: constitutus coram M-co domino Comite et Capitaneo veneratissimo in camera torture, presente domino Dabre de Bezantis iudice, in presentia domini Joannis de Augustino: et interrogatus per ipsum dominum Comitem et Capitaneum: quis conduxit eum ad istas partes et qualiter venit. Qui Obrad dixit ipsum esse famulum sallariatum cuiusdam Radivoij Radulloovich de Seniza, Qui Radivoij dum sta-

ret, quod quidam Radich Mladienovich de Sterpo, districtualis inibi, alias fuisse captum per martollosios et esse conductum Senizam et venditum cuidam subbassi nomine Scander, et ipse Scander dedisse dictum Radich ad gubernandum ipsi Radivoij; Dicitur Radich pluries dixit dicto Radivoij, ut amore dei vellet venire ad eius uxorem, ut sibi daret unam ex suis filliabus, vz. mediocrem, eo quod faceret conubium pro ipso Radichio, et quod non dimittet eum ire in captivitatem Turchorum: Tandem ipse Radivoij mottus zello presente accepit quamdam litteram, quam dictus Radich fecit scribere uxori sue, et una cum ipso Obrad venit ad domum cuiusdam Stephani Milloradovich subditi Illustrissimi domini Vlattci, et dum ibi esset, rogavit ipsum Stephanum, ut iret ad uxorem dicti Radici captivati: Qui Stephanus accepta litera ivit ad uxorem dicti Radici et precepit ei venire, et inmediate predicta uxor Radici venit ad ipsum Radivoij cum duabus filliabus suis ad domum ipsius Stephani, et dum loquerentur insimul, remanserunt concordet hoc modo: quod ipse Radivoij accipiet mediocrem filliam dicti Radici et conducet eam ad dictum Scander, et si ei placebit, quod accipiet eam, et restituet Radichium ad uxorem, sin autem ipse Radivoij reducet eam matri suae. Et cum ipse Stephanus Milloradovich dixit: et ego vollo conducere eam ad Castrum novum et in presentia domini ducis Vlattci vollo consignare eam dicto Radivoij. Et sic isto ante auroram dictus Stephanus dixit dicto Radivoij: ego vollo conducere eam furtivim mecum ad Castrum novum et ponam eam in barcosa, et tu astrades super meum equum, et ego et Obrad famulus tuus cum ista puella ibimus in barcosa; et dum astradisset, barcosa exiret versus Castrum novum, inmediate obviaverunt eis aliqui ex Perasto, et venerunt adversus barcosam et insultaverunt eos et primorem, eo quod fuit percussus cum uno lapide in flanco, intraverunt in ista barcosa et sic fuit captus per dictos de Perasto in dicta barcosa, et Radivoij qui equitabat etiam captus fuit, et perducti fuerunt Catharum et puniti ad carceres. Videns prefectus M-us dominus et que dictus Obrad dixit, mandavit iterum poni in carceribus.

die X Julii

Radivoij Radulloovich de Seniza subditus Turchorum, alter ex Vlessis martollosiis, prehensus ut ultra: Constitutus coram veneratissimo domino Comite Capitaneo et presentibus ultrascriptis et interrogatus per ipsum dominum Comitem, si scit, quare fuit conductus Catharum; Qui Radivoij dixit, quod dum alias quidam Radich de Sterpo, districtualis inibi, fuisset captus per aliquos murlachos de Subci et conductus Senizam, fuit venditus cuidam Scander subbassi, qui est in Seniza, et dum ipse Radich per dictum subbassi datus est ad gubernandum ipsi Radivoij, et dum haberet eum in domo sua, dictus Radich rogavit eum amore dei, ut vellet venire ad eius uxorem, ut sibi daret unam ex filliabus suis, vz. mediocrem, eo quod faceret conubium pro ipso. Tandem ipse Radivoij motus pietate fecit se compatrem cum dicto Radich, et accepit unam litteram, quam dictus Radich fecit scri-

bere uxori sue, et una cum Obrad famulo suo venit ad domum cuiusdam Stephani Milloradovich, subditi ducis Vlattchi, et dum ibi esset, rogavit dictum Stephanum, ut vellet ire ad uxorem dicti Radici et ei presentare dictam literam viri sui: Qui Stephanus ivit ad uxorem dicti Radici et presentavit ei ipsam literam et immediate predicta uxor Radici venit ad ipsum Radivoy cum duabus filliabus suis et cum dicto Stephano, et dum ibi starent, remanserunt concordēs hoc modo: quod ipse Radivoy accipiet eius filiam mediocrem et conduceret eam ad dictum Scander, et si ei placebit, quod accipiet eam, et quod restitueret ei virum, sin autem ipse reconducat eam sibi. Et ita predictus Stephanus dixit: Et ego etiam vollo eam conducerē ad Castrum novum et in presentia domini ducis Vlattci vollo ibi consignare ipsam. Et sic isto mane ante diem dictus Stephanus dixit ei: ego vollo conducerē mecum meum bladum ad Castrum novum per barcham. Tu astrades super meum equum, et ego et Obrad famulus tuus cum ista puella ibimus per barcham. Et cum astradisset in barcha et iret versus Castrum novum, immediate obviaverunt eis aliqui ex Perasto et venerunt ad dictam barcham et aliquos percusserunt et ceperunt eos et conduxerunt Catharum et positi fuerunt in carceribus. Interrogatus, qua intentione et causa posuit manum in caputio Radosavi Braichovich qui erat apud Stephanum Milloradovich, dixit, quod est vere quod per solatium posuit manum ad eius caputium, non pro aliqua malla intentione, et dixit ei, si vellem te abducere quis obstaret, et subite duxisset eum, et aliud non scit. Qui Magnificus dominus Comes interrogans suprascriptum mandavit iterum poni in carceribus.

die 14 julii

Radivoy supradictus, constitutus coram prefato M-co domino Comite et in presentia domini Dabre predicti in salla superiori pallatii, in presentia domini Ioannis de Augustino, interrogatus per ipsum dominum Comitem, si nil aliud dicenti circha opositionem submotam per illos de Perasto; Qui Radivoy dixit, quod non nil aliud dicens nisi ut supra supra dixit, et quod si est congruum

die XII Julii

Stana uxor Radici Mladienovich de Sterpo: Constituta coram Mag-co domino Comite supradicto in salla superiori pallatii presentibus domino Dabre de Besantis iudice, inexquirente? domino Ioane de Augustino, et interrogata per ipsum dominum Comitem, si scit qua causa venit ad eius presentiam, dixit, quod redit eo quod Radic eius maritus a martollosiis fuit subraptus et fuit conductus ad locum Senize, et venditus cuidam subassi nomine Schander, et altera die venit ad eam, quidam Stephanus Milloradovich de Iosiza, subditus Illustrissimi domini Vlattci, et sibi presentavit certam literam et dixit ei, quod dictus Radivoy Radulloovich de Seniza, qui detinet eum in carceribus, mi-

sit eum ad eam cum ipsa litera; Et sic ipsa fecit venire ad eam quemdam Radogna de Perasto, et fecit legere eam, in qua continebat ut intra. Et dum ipsa Stana eam intellexisset, accepit duas ex filliabus suis vz. mediocrem et minorem et intravit in barcha dicti Stephani et cum eo ivit ad eius domum, ubi invenit predictum Radivoij una cum dicto Obrad famulo suo, cum quo Radivoij habuit colloquium, in quo predictus Radivoij dixit ei, quod ipse habebat eius virum Radichium in domo sua, et habuit eum a Schander subassi in Seniza, et quod ipse Radich erat eius compatrinus, et quod amore dei et suo ac etiam mottus pietate, eo quod pluries rogavit eum, ut huc veniret, et sic venit, ut ipsa Stana ei daret eius mediocrem filliam, ut conduceret eam dicto Scander subassi et postea conduceret Radichium eius virum sibi, et sic vir suus per dictam literam ei suasit, ut daret ei filliam mediocrem. Et sic ipsa Stana ei dedit dictam est filliam mediocrem, et ipse Radivoij promisit ei, quod citius possit conducere sibi Radichium eius virum et eius compatrinum, et immediate ipsa Stana recessit ab eo cum allia puella et venit domum et dictus illic remansit. Interrogata si credit, quod dictus Radivoij Radulloich de Seniza cum dicto Obrad famulo suo venit pro operattione ista aut malli animi et malle intentionis, respondit, quod credit, quod non, et quod ipse pro operatione ista venit; interrogata, si audivit aut ab aliquo, intellexit quod dictus Radivoij sit martollosius et homo malle vitte condittionis, dixit, quod nunquam intellexit ipsum esse hominem simillis conditionis, et quod aliud nescit nec audivit nec intellexit nisi ut supra dixit.

die 14 Julii

Jurassinus Mladienovich de Perasto: Constitutus coram Magnifico domino Comite et Capitaneo veneratissimo existente in salla superiori pallatii, presentibus domino Dabre de Bezantis Iudice et domino Ioanne de Augustino Cancellario et insuper Solano. Narans et exponens, quod tempore M-ci et gratiosi domini Honorii Gabriel tunc dignissimi Comitis et Capitanei Civitatis Cathari: ipse Jurassinus et allii quattuor de Perasto, inter quos fuit quidam sua attinens, fuerunt capti per martollosios et subditos Turchorum et fuerunt conducti ad lochum Senice. et ex Seniza fuerunt postea conducti ad quemdam allium lochum, ubi venditi fuerunt, et quod pro recuperattione sua ipse vendidit omnia sua bona, ita quod ad presens ipse est pauperimus et incasabilis, et non habet aliquid, in quo possit conducere et allere vittam suam, et cum sic per (istos) duo(s) homines ex Seniza fuit captus et dettentus in carceribus, eo quod conducebat certam puellam de villa ad partes suas. vz. ad Senizam: et dum ipse hodie vidisset poni in carceres ? , eo quod dabat eis aliquid ad comedendum, ipse Jurassinus ivit ad carceres et vidit predictum hominem, quem perfecte cognovit esse unum ex illis qui subrapuit eum et conduxit eum Senizam et retinuit eum per duos aut tres dies, donec venditus fuit aliis, et tenebat eum im certa stalla contigua domui ? sue, que domus erat composita inudullis? sive , et firmiter cognoscit eum de illis

esse; et ad hoc velle subjacere pena caputis et omni allia pena, si sic non reperitur: qui M-us dominus hoc intellecto dixit predicto Jurassino: Cave et adverte bene, quid dicis, quia, si ita non esset prout dicis, faceres maximum peccatum, ut iste homo innocens pateretur aliquod mallum: Qui Iurasinus scire respondidit et dixit: ego vollo subjacere pene Torture et etiam Capittalli, si ipse non est de illis qui subrapuit me, et conduxit me Senizam prout dixi: Videns et intelligens prefectus M-us dominus Comes predicta mandavit venire ad eius presentiam predictum hominem de Seniza: ut ipse Iurasinus mellius et aprius eum videat et recognoscat, qui immediate per comillitones conductus fuit ad eius presentiam, et dum ibi esset, idem M-cus dominus Comes interrogavit dictum Jurassinum, si ipse est de illis qui subrapuisset eum et eum conduxisset Senizam: Qui Jurassinus videns eum immediate scire affirmavit esse illum qui perduxit, addens, quod ipse habet certum positum in galea sua et in medio: Videns et intelligens predicta sedens Mag-cus dominus Comes et Capitaneus interrogavit dictum de Seniza, si cognoscit dictum Jurassinum, qui respondidit nunquam vidisse nec cognovisse eum. Qui Mag-cus dominus Comes dixit: iste homo accusat Te, quod es martollosius et quod subrapuisti eum cum alijs quattuor et conduxisti eos ad Senizam jam pre annum circha sic. Qui Senizanus respondidit hoc non esse verum nec unquam simille operasse. Videns et intelligens prefectus M-us dominus Comes predicta omnia intendens inquirere super inde et ut habere possit sententiam: Mandavit domino Ioanni de Augustino supradicto et cancellario, ut perspicerent coram M-ne sua ipsum Senizanum hominem et (signa) super facie, prout dictus Iurasinus per antea dixit. Quo perspecto super facie per anbos nihil repertum fuit. Videns prefectus M-cus dominus Comes hoc mandatum dicti Iurassini dixit ei: hec signa quae dicebas quod iste homo habet, non reperiuntur; Qui dictus Iurasinus perseverabat ipsum esse de illis qui subrapuerunt eum, ut predixit. Tandem predictus Mag-cus dominus Comes videns, quam erraret circha omnia illa que ipse dixit, intendens ire ad torturam cum ipso pro habenda veritate dixit dicto Iurassino: ego nolli sibi mercem dare, ne quot ipse dixit christianum, et si aliquid malli ei accidet ad torturam, eum ipsum innocuum de hac re, Tu habe bis peccatum magnum et mereris magnam punitionem: Qui Jurassinus considerans et advertens verba predicta valde stetit super se perspicuens ipsum Senizanum et multum mirans et consideravit eum, qualiter dixit prefato Mag-co domino Comiti in presentia predicti domini Dabre de Bezantis et domini Ioannis de Augustino: Ego eum consideravi ipsum hominem. Ego nollo, quod ipse duceretur sic ad torturam, nec nollo quod anima mea pro hac re habeat aliquod peccatum, Iste homo non est de illis qui subrapuit me neque cognosco eum nec unquam ipsum vidi. Qui M-cus dominus Comes videns et considerans predicta dixit dicto Jurassino: quare accusabas eum, quod ipse erat martollosus et quod subrapuit te; qui Iurasinus dixit hoc fecisse, quia allias subraptus fuit a martollosis et quod pro recuperatione sua expendidit circha ducatos quadraginta, et volebat videre, si

hoc modo procurasset recuperare dictos ducatos, quos expendit, ab isto homine et hac (de causa dixisse) et aliud non. Tunc dictus dominus comes valde increpavit eum et reprehendit eum male fecisse, et etiam predictus dominus Comes fecit vocare alios de Perasto, et primum istos qui conduxerunt dictos de Seniza ad carceres, et dictus coram ipsis omnia professus est et naravit ut superius conscribitur.

Die 14 Iulij

Radich Mladienovich de Sterpo alias capitaneus :
Constitutus coram M-o domino Comite veneratissimo presentibus domino Dabre de Bezantis insuper domino Ioanne de Augustino, in salla superiori pallatii et interrogatus per ipsum dominum Comitem et Capitaneum, qualiter fuit captus et a quibus et quo deductus fuit, respondit, quod quaedam gentes Illustrissimi ducis Vlattci ibant Rizanum, insequentibus dictis, dum transiret quidam vajvoda nomine Busach, qui erat capitaneus conventus Subci, qui sequebatur dictas gentes predicti Illustrissimi ducis Vlattci, et dum ipse Radich esset ad istam custodiam, quidam Radasinus cognovit eum ignorans et alterum etiam sciens, quos anbos bene cognosceret, si eos videret, et predictus Radasinus dixit dicto Busach capitaneo suo vajvoda: volumus hunc hominem capere. Qui Busach vajvoda dixit: capite; et sic ipsi anbo precurrerunt pre ipsum et ceperunt eum, et presentaverunt eum cuidam Turcho, qui immediate conduxit eum Senizam et presentavit eum cuidam Scander Subassi qui ibi comorat. Qui Scander subassa consignavit eum cuidam Senizano, penes quem stetit per duos dies: et dum dictus Scander subassa sentiret et intelligeret, quod quidam Solanus illuc veniebat, valde dubitavit ut ipse Radich a dicto Solano acciperetur, et immediate dedit eum predicto Radivoij, ut teneret eum caute et cellatte, et dum sic staret, ipse Radich fecit se conpatrem cum dicto Radivoij, a quo valde bene tractabatur, et dum pluries rogasset eum, ut amore dei provideret, ne iret in perditionem et in captivitate manibus Turchorum, et dum sic loquerentur ad (invicem), ipse Radich dixit ei: Ego habeo aliquas fillias, ego vollo dare unam pro me, si Scander subassi erit contentus. Et sic ipse Radich fecit scribere unam litteram uxori sue, ut daret pro eo eius mediocre filliam, quam litteram consignavit dicto Radivoij, qui se obtullit venire ad eius uxorem ob nimiam pietatem et amorem, quem erga ipsum Radicum ipse Radivoij habebat, et ita recessit, et in illa nocte ipse Radich deo mediante aufugit. Qui Radich tantum se laudat de ipso Radivoij et quod ad societatem ipsius dicere posset: Adens et dicens ut R-mo domino Dabre de Besantis Iudici, quod Dabisinus faber de Perasto instantissime rogavit eum, ut nullo modo diceret, quod dictus Radivoij dettentus in carceribus eum bene tractasset sed malle, et quod est ipse martollosius et malle coditionis, et quod nec volluit nec potuit consignare.

1477 die secundo Augusti

Mag-cus dominus Comes et Capitaneus veneratissimus considerans et advertens, quod predictus, vz. Radivoij Radullovich et Obrad eius famulus de Seniza sunt in carceribus dettenti ad instantiam aliquorum de Perasto, qui eos presentaverunt ad carceres, et dum coram eo esset Dabisinus faber de Perasto unus ex dictis presentibus, mandavit domino Ioanni de Augustino Cancellario Perastano, quod predicto Dabisino mandaret nomine suo et dictorum suorum sociorum in dicta causa instrumentum, quod hunc ad dies octo proxime futuros debeant probasse quoad dictos de Seniza quod sunt homines martollosii et malle vitte et pessime conditionis aut accionis, id quod probare intendunt; alioquin perveniet ad id quod iustitia suadebit.

die XI Augusti

Constitutus coram prefacto M-co domino Comite et Capitaneo Stephanus gener Radmani Sillop et Dabisinus faber et allii multi de Perasto in salla superiori pallatii presentibus domino Dabre de Byzantis et domino Tripcho de Georgio Rattcovatto, et interrogatus per ipsum dominum Comitem, si habeat aliquid ad probandum seu ad producendum pro favore sociorum suorum quod dictos de Seniza in carceribus dettentos ad eius instantiam non obstante quod terminus eis statutus ellapsus sit, quod sint martollosii aut homines malle vitte et conditionis: Responderunt unanimes, quod non habent aliquid aliud ad producendum nec ad probandum nisi ut anthea dixerunt ac produxerunt, quod ipse Radivoij conducebat dictam puellam ad eius preces in Senizam. Interrogati ei per ipsum dominum Comitem, si sciunt, qualiter ipse conducebat dictam puellam ad suas preces, dixerunt, quod mater sua dedit eam pro recuperatione Radici patris sui: et hoc intellexerunt, postquam acceperunt dictam puellam a manibus eorum.

die 23 Augusti

Magnificus et gloriosus dominus Comes et Capitaneus venerattus, sedens sub logia marine, astantibus iudicibus et allijs quam pluribus, viso et diligenter examinato processu predicti Radivoij Radullovich de Seniza et Obrad eius famuli, et attento quod inde non repererit ipsos esse culpabilles nec in aliquo dollo, et attento quod inde non eset iustum neque condecens quod alia persona de bono ipsos lapidaret, attento eorum innocentiam ipsos Radivoij et Obrad per milites relaxavit et illos extraxit ex carceribus presentibus supradictis.

Résumé

PROCÈS DES «MARTOLOSI» EN 1477., À KOTOR

L'auteur nous relate le procès intéressant qui, en 1477, fut intenté, à Kotor, aux «martoloji». Ce procès éclaire les conditions sociales très complexes qui régnaient dans la zone frontrière entre la Vénétie et l'Herzégovine, dans la partie nord-ouest de la baie de Kotor, quelques années avant la chute définitive de l'Herzégovine sous la domination turque (1482-1483).

Perast et Kotor appartenaient à cette époque aux Vénitiens, et, la région nord-ouest des Bouches de Kotor (Risan, Novi) à Vlatko, fils de Stjepan Vukšić. Ce procès nous révèle la situation pénible faite aux chrétiens dans la zone d'influence turque, ainsi que la répercussion de cet état de chose dans les territoires de la seigneurie de Vlatko au voisinage de la frontière.